

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

97

G.J. van Middelkoop

Generaties samen vooruit

MEDITATIEF

102

A.S. van der Lugt

Het Lam met zeven ogen

WANDELEN

MET GOD

103

R.J. Meijer

Onpersoonlijk geloof

ACHTERGRONDE

105

P.H.R. van Houwelingen

De gemeente van

Tessalonicenzen

OPVOEDING EN

ONDERWIJS

109

E.A. de Boer

Het Woord vooraf

KERKGESCHIEDENIS

113

H. Veldman

Had Karel V een

'sterfbedbeking'?

en verder...

Uit de kerken

Persberichten

GENERATIES SAMEN VOORUIT

Hoe kijken wij aan tegen de ontwikkelingen in de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken? We kunnen ook vandaag heel waf pluspunten noteren, waar we de HERE dankbaar voor mogen zijn en die we als zegen mogen benoemen. Daarnaast staan ook minpunten. In mijn oog zijn wij es de laatste tien jaar bepaald niet op vooruitgegaan. Is onze innerlijke krucht niet aanmerkelijk verzwakt? In de tegenwind van de tijdgeest kennen we meer vragen dan antwoorden. We zijn soms prooi van karikaturen en kennen verwarring en onzekerheid. Het lijkt erop dat de verschillende generaties uit elkaar drijven. Maar als er onderling wordt doorgepraat, blijkt duf we verbonden zijn in hetzelfde geloof en dat we op die basis elkaar ook kunnen aanspreken op punten die zorg geven. Alle reden dus voor een gesprek van generaties. Zodat we samen verder kunnen, misschien met verschil in accent en kleur, maar toch allen vanuit een warme geloofsovertuiging en in een hartelijke verbondenheid met Christus en met elkaar. En het schip van de kerk een gereformeerde koers mug blijven varen ook in de context van onze tijd.

Culturele situatie

We leven in een tijd van onzekerheid en stagnatie. Over de koers die de westerse cultuur de

laatste eeuwen heeft gevolgd, zijn grote twijfels gerezen. Het verstand heeft de mens wel tot grote prestaties in wetenschap en techniek gebracht. Maar het

bracht niet het heil dat werd verwacht. In de ban van de rede is de mens innerlijk in de knoop geraakt en vervreemd van God en van zichzelf. Het liedendaagse denken lijkt veelszins op *een dood spoor* terecht te zijn gekomen. Dat vraagt - zegt de Amsterdamse hoogleraar in de moderne filosofie Jaroh Klopwijk - om herbezinning. We stellen het menselijke subject centraal. Ook denkers die niet gereformeerd zijn, vragen zich af: is de tijd *niet* aangebroken om daarop terug te komen? Heeft de mens misschien zijn diepste grond buiten zichzelf? Behoort hij niet toe aan 'een zijn dat hem op mysterieuze wijze omvat'? Moeten we *ons* menselijk bestaan *wel* blijven zien vanuit

onszelf? Of staat het toch in een grotere ordening en een dialogische verbondenheid, waarin een antwoord van ons wordt gevraagd? Ook andere schrijvers willen niet op het dode *punt* van vandaag blijven hangen, maar voorbij het denken vanuit het individu en voorbij het postmodernisme komen. Het postmodernisme denke is alleen als overgangsverschuifsel te zien en vraagt om iets anders.

Geestelijke situatie

Onder invloed van de culturele ontwikkelingen kwamen we in West-Europa tot een redelijk geloof en een centraal stellen van de mens en zijn ervaring. De God van de openbaring werd vervangen door de god van de rede. Het historisch-kritisch omgaan met de Bijbel maakte de mensen van God los. Modernisering van het geloof leidde tot aanpassing aan het moderne levensgevoel en een synthese daarmee. Resultaat daarvan is een grote verlegenheid rondom de Bijbel, de vraag wie Jezus was en wat het Christendom eigenlijk betekent. En een diep ingrijpende metamorfose van het geloofsleven van velen, om niet te spreken over een afsterven daarvan. Ook hier wordt de vraag gehoord: zijn we niet met elkaar in een *grote impasse* terechtgekomen? Zitten we niet op de verkeerde weg? Moeten we niet op een of andere manier terug naar het geloof, dat de Bijbel in al zijn menselijkheid van God getuigt en wij Zijn levende stem daarin horen?

Windstilte

Dood spoor, dood punt, impasse: dat zijn de woorden waarmee de algemene situatie van vandaag wordt getypeerd. Geldt dat ook voor ons en voor de kerken? U kent liet beeld van *het schip van*

de *kerk*. We stellen ons de kerk dan voor als een schip in storm en branding. Dat schip heeft *het* moeilijk. Het is gehavend en het dreigt te zinken. De bemanning loopt gevaar over boord te slaan. Wind en golven bedreigen het schip van buiten af. Het schip is zelf ook niet zo stevig. Het is wankel en soms raakt het lek. De bemanning bestaat ook niet uit prima zeelui. Vaak is het dwars en eigenzinnig scheepsvolk. En toch heeft de kapitein hen als matrozen aangeworven en ingescheept in zijn schip. Onder zijn kruisvlag zal hij schip en bemanning brengen naar het beloofde land.

Dal beeld doet je wat, als de kerk met vervolgingen en *verzoeken* te kampen heeft. Maar vandaag, schrijft een rooms-katholiek Duits hoogleraar, zijn het niet zozeer de opgezwepte golven van aanhoudende vervolgingen waaronder de Christenen te lijden hebben. Maar veeleer de gevolgen van *een verlammen-de windstilte*. Een inzinking, een slapte, een malaise, die de theologische ontwikkeling doen stagneren. Het geloof vervlakken en verlammen. Een berustende en neerdrukkende stemming laten ontstaan. Voor een geloof dat in de verdediging gedrongen is, vormt deze windstilte echter een veel groter gevaar dan de stormen deden, omdat het door onmerkbare onderstromen meegenomen kan worden en buiten het leven komt te staan. En toch: na de winter komt een nieuwe zomer, *op eb en dood tij volgt weer vloed*.

Deze tekening geeft te denken. Zijn termen als windstilte, stagnatie, vervlakking en berusting niet tot op zekere hoogte ook toepasbaar op onze situatie? Zitten ook wij niet een beetje tussen eb en vloed? En zouden wij niet moeten bidden en werken om daar weer uit te komen? Zodat wij met nieuwe bezieling samen

KERNREDACTIE

DRS G.J. VAN MIDDELKOOP,
PROF DR. B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN

DR. E.A. DE BOER, DRS B. BOS,
DRS A.L. Th. DE BRUIJNE,
DRS I.D. HAARSMA, DRS P. HOUTMAN,
DRS. B. LUITEN, DRS K. DE VRIES.

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, J.M. DE JONG,
QRS A.S. VAN DER LUGT,
DR J. SMELIK, DRS H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT

H. PRINS, Meulenbeldlaan 159 7602 XK Almere,
tel 0546-870843, E-mail reformatie@wxs.nl

Alle stukken **bestemd** voor de Redactie aan
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen

UITGEVER

Print Media bv, Bedum, Technische Realisatie
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES

Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum
Telefoon 050 - 3013636 Fax 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie)
E-mail reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg
ING Bank 66 30 92 620

ABONNEMENT

f 42,50 per jaar Studenten f 77,- per jaar
(binnenland). f 179,- per jaar (buitenland
zeepost) Opzegging dient 1 maand voor
het verstrijken van het lopende Jaarte
geschieden

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar
bij de Stichting Bralectah
Tel (0521) 515946.

ADVERTENTIES

Prijs f 0,95 per mm Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

kerk zijn en vanuit die bezieling ook iets kunnen betekenen voor wie buiten de kerk geestelijk en cultureel zijn vastgelopen?

Relevantie van het orthodoxe geloof

Vanuit deze vraagstelling wordt het gesprek tussen de generaties waarvoor ik pleitte nog belangrijker. Het heeft niet alleen betekenis voor de innerlijke samenbinding in de kerken, maar ook voor het uitstralen van Gods heilbrengende boodschap naar buiten. In een wereld die cultureel en geestelijk in een impasse zit. Vastheid, perspectief en zin mist. In die wereld kan de bevrijdende boodschap van Gods heil veel betekenen. Zodat ook vandaag mensen van allerlei komaf ons aanklappen en zeggen: *Wij willen met jullie meegaan, want we hebben gehoord dat God hij jullie is (Zach. 8:23)*

In het gesprek van de generaties zou het ons moeten gaan om de vraag. Hoe we voor **onze** eigen tijd met zijn speciale behoeften en noden kunnen laten zien dat het orthodoxe christendom ons de fundamentele waarheid voor het leven biedt. Dat het klassieke geloof van de kerk grote relevantie heeft voor de mens van de eenentwintigste eeuw. Als we helder kunnen maken, dat Christus het licht is ook voor de wereld van vandaag met zijn wel heel verwarrende en benauwendende duister, kan het evangelie ook voor onszelf weer nieuw oplichten. Zowel **ons** hoofd aanspreken als ons hart. Door de prediking van de kerk en door het lezen van het Woord heen worden we immers aangesproken door de persoon van Jezus Christus?

Dilemma

Hier stoten we op het **taai** misverstand dat we vandaag voor

het dilemma staan, dat je moet kiezen tussen een leerstellig geloof en een doorleefd geloof. Het **leerstellig geloof**, zo suggereert de karikatuur, is een keurig geformuleerd stelsel van geloofswaarheden, dat dogmatisch goed in elkaar zit, maar waarin je de levende band met God niet meer ervaart. Dat is het geloof zoals de kerk dat voorschrijft. Ze heeft dat vastgelegd in haar belijdenissen, ze legt dat uit in saaie prediken, ze onderwijst dat op weinig boeiende catechisatie-uren en neemt de belijdeniscatechisanten daarin een examen af. Het **doorleefde geloof** is het geloof zoals Hymie Stoffels dat bij EO-leden vond. Het is een meer persoonlijk geloof, dat je jezelf echt eigen hebt gemaakt, waar je zelf achter staat en voor gaat. De nadruk ligt meer op hoe je het persoonlijk beleeft dan op hoe de kerk het leert. Het accent ligt meer op vertrouwen dan op weten. Meer op hoe je het ervaart dan hoe je het onder woorden brengt. Meer op mogen dan op moeten. Meer op de persoonlijke relatie met Christus dan op allerlei regels en opvattingen. Niet zozeer een dogmatisch belijnd geloof dat sterk gebonden is aan een kerk, maar eerder een meer gevoelsmatig, subjectief en op persoonlijke ervaring gericht geloof. Als deze karikatuur eenmaal heeft postgevat, ligt de keuze voor de hand.

En als je **gereformeerd geloven**, **confessioneel geloven** dan liet etiket opplakt van een leerstellig geloven zoals de karikatuur dat ziet, is duidelijk dat gereformeerd geloven niet het geloof is dat wij moeten hebben in deze tijd. Wil het geloof vandaag betekenis houden, dan zal het evangelisch moeten worden, meer persoonlijk, meer rekenend met gevoel en ervaring, waarbij de inhoud van het geloof tot een aantal hoofdzaken wordt teruggebracht.

Wat is geloven?

Dit dilemma zal een belangrijk punt zijn in het gesprek tussen de generaties. Ten diepste gaat het daarbij om de vraag: wat is eigenlijk geloven? *Wanneer jongeren daar vandaag anders tegenaan kijken dan ouderen, is dat niet primair een gevolg van evangelische aantrekkingskracht, maar van een andere beleving van het geloof waarbij je dreigt te vervreemden van het gereformeerd zijn.* En dan bedoel ik niet het geloof dat we belijden, maar het geloof dat we beleven, dat wat mensen vandaag werkelijk in de praktijk geloven, en toch: 'Jongeren praten over hoe zij het geloof beleven, ouderen over verbond en kerk, maar als je doorvraagt, bedoelen ze beiden hetzelfde', zei een jonge predikant. Wat is dat dan? Dat we in ons geloven leven in verbondenheid met God. Ons aangesproken weten door Jezus Christus. Ons overgeven aan zijn uitnodiging tot Hem te komen. Ingaan op zijn vraag: mijn zoon, mijn dochter, geef Me je hart. Ja zeggen tegen God en daarom ook legen zijn woorden. Zijn geboden bewaren, omdat ze ten leven zijn en onze ogen ervan kunnen gaan glanzen (Psalm 19). Opgenomen zijn in het vernieuwingswerk van Gods Geest, die in ons wil wonen. Zodat wij Gods koninklijke macht weer gaan aanvaarden, allereerst in eigen hart en vandaaruit breder.

Gereformeerde spiritualiteit

Dr J. Veenhof gaf eens een mooie typering van hoe gereformeerden gelovig in het leven staan. Hij gebruikt daarvoor het woord *spiritualiteit*, omdat het om meer gaat dan om hoe je je geloof beleeft. Het gaat om *de totale belevingswereld van mensen die opgevoed zijn in en bezielde worden door eenzelfde ideaal, met*

een duidelijke uitstraling naar de samenleving. Veenhof typeert de gereformeerde spiritualiteit dan als de *verknuchtheid aan de gereformeerde traditie*, die de trouw aan de *in de belijdenisgeschriften omschreven* leer alsook *bevinding en beleving* in zich sloot. De structuur en de inhoud van de Heidetbergse Catechismus en de spiritualiteit van de Psalmen stempelden de gereformeerde vroomheid.

Naast persoonlijke vroomheid en levensheiliging kende zij een groot accent op de verstandelijke bewustwording van het eigen geloofsgoed en een heel nadrukkelijk willen dragen van maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Misvormingen?

In het gesprek van generaties kunnen daar van weerskanten vragen over gesteld worden. Jongeren zullen de vraag stellen, of het gereformeerde in de praktijk niet teveel onder invloed van de 'moderne', rationele cultuur gekomen is.

Is de 'bewustwording van het eigen geloofsgoed' niet te verstandelijk en intellectualistisch geworden? Wordt trouw aan de belijdenis en de leer soms niet te leerstellig gezien, waardoor een dode orthodoxie dreigt en het doorleefde geloof op de achtergrond raakt? Lopen ouderen niet het gevaar van formalisme en een star dogmatisme? Verdwijnt hun geloof niet achter activisme en verzakelijking?

Ouderen zullen bij jongeren de positieve kanten waarderen van een ontwikkeling naar een meer persoonlijk doorleefd geloof en bewuste eigen keuzes. Maar zij zullen de vraag stellen, of het gereformeerde bij hen niet onder invloed van het postmoderne beleven en denken op een of andere manier misvormd dreigt te worden. Leidt het centraal

stellen van de mens niet tot een te sterke gerichtheid op het eigen ik en zijn ervaringen? Gaan de grotere aandacht voor het individu en het subjectieve niet ten koste van het meer- dan-persoonlijke in het geloof: wat God zegt in zijn Woord, wat Hij betekent in zijn verbond met ons, wat Hij doet in zijn kerk? Dreigt er geen relativisering van geloofspunten die als minder basaal worden gezien? Is er nog toewijding aan de zaak van God en zijn komend Rijk?

We hebben elkaar zo over en weer vragen te stellen. Op te scherpen en te corrigeren. De ouderen laten dan zien, dat achter hun geloofsuitspraken een doorleefd geloof ligt in een hartelijke verbondenheid met Christus. De jongeren voegen zich dan graag in in de traditie van de kerk van alle tijden, omdat hun geloof alleen in binding aan de gezonde leer vruchtbaar kan gedijen. Zo kunnen de verschillende generaties vanuit het gemeenschappelijk gedeelde geloof samen *doorleefd gereformeerd geloven*. Traditioneel orthodox. Levend confessioneel. Recht in de leer en relict in de praktijk, vanuit een recht kennen van en omgaan met onze grote God.

Leer als heenwijzing

Als het goed gaat, leidt dit gesprek van generaties tot een levend gereformeerd geloven dat betekenis heeft voor eigen bezieling en onderlinge samenbinding maar evenzeer voor de uitstraling van Gods goede boodschap naar de postmoderne wereld buiten de kerk.

Kom je zo niet terecht bij zoiets als evangelisch-gereformeerd? Inhoudelijk bezien niet: we houden vast aan de gezonde leer in de belijdenissen van de kerk des eeuwen. En veel evangelischen nemen daar helaas afstand van.

Dat is veel minder het geval bij de anglicaans-evangelische theoloog *Alister McGrath*, van wiens benadering wij wel plezier kunnen hebben bij de vragen die ons bezighouden.

Zijn bewonderaar *Bennie Kooistra* laat ons kennismaken met zijn denken in het boek *Een theoloog van de relevantie* (1999). Daaruit het volgende:

Het evangelicalisme mist vaak diepte en heeft geen geloofwaardige samenhangende eigen spiritualiteit. Intellectuele doordringing is nodig. Daarom moet het terug naar de wortels van kerkvaders en de Reformatoren Luther en Calvijn. McGrath wil hun inzichten ook voor vandaag betekenis laten hebben. Hij wil niet alleen spreken tot liet hart, maar ook tot het hoofd.

Mensen denken vaak negatief over leerstellingen, omdat die voor hun idee niets mei hun *leven* te maken hebben. Maar in het christelijk geloof gaat het niet om leerstellingen op zichzelf, maar om de ontmoeting met de levende God, over wie zij spreken. Theologische leerstellingen en formuleringen mogen geen doel op zichzelf worden, maar moeten *heenwijzen naar een diepere dimensie: de ontmoeting met God*. We moeten eigenlijk de oorspronkelijke levendigheid en frisheid van de leerstellingen weer blootleggen om zo te komen tot een nieuwe waardering van hun inhoud. Het christelijk geloof moet niet verworden tot een soort leerstellig systeem, waaruit het leven en de vitaliteit verdwenen zijn. Als we wat God openbaarde vermageren tot principes of opvattingen, verliezen we het *zicht op her mysterie* en raken we onze verwondering kwijt. De leer geeft een beschrijving van een werkelijkheid, waar het geloof ons oog voor geeft. Een waarheid die meer dan verstandelijk is, die we kunnen vertrouwen en waarop we kunnen

steunen. Die waarheid raakt ons diepste zijn 'wanneer we betrokken raken in een proces van toeëigening van de diepste innerlijke betekenis'. De waarheid is daarom in eerste instantie niet een idee dat wij bezitten, maar iets buiten ons, dat naar ons toekomt en ons in de kraag grijpt. Het gaat in het christelijk geloof niet om de leer, maar om een werkelijke, verstandelijke en existentiële ontmoeting met de Heer. Wanneer je het evangelie toont in zijn persoonlijke betekenis en wanneer je laat zien dat het daarin gaat om een werkelijke ontmoeting met een Persoon, in plaats van met een idee, dan zal het de ziel raken. Je moet de eigen aantrekkelijkheid van het evangelie laten gelden. De beste manier om ervoor te zorgen dat het christelijk geloof relevant blijft voor de moderne wereld is trouw te blijven aan de christelijke orthodoxie en die onder woorden te brengen in termen die de wereld van vandaag begrijpt.

Terug naar de belijdenis

Voor McGrath is er dus geen tegenstelling tussen de leer en de Heer, iusschen leerstelligheid en doorleefd geloof. Hij kan dan ook goede woorden schrijven over belijdenissen, die hij ziet als beknopte samenvattingen van het christelijk geloof. Ze bieden een evenwichtige en bijbelse benadering van het geloof, die beproefd en bevestigd is door gelovigen van alle eeuwen en ons zo in staat stelt om eenzijdigheden te herkennen. Veel evangelische christenen, schrijft hij in zijn boekje over de Twaalf Artikelen Ik geloof, zijn bijvoorbeeld nogal eens individualistisch en beseffen te weinig, dat ze bij een gemeenschap horen: de belijdenis die gaat over de kerk mag ons herinneren aan het gezamenlijke aspect van liet geloof en kan ons

helpen om een ongezond individualisme te corrigeren. En geloven is geen individuele zaak; wie christen wordt, treedt een gemeenschap van gelovigen binnen die zich uitstrekt helemaal tot aan het eerste begin van het christendom.

Wat McGrath zegt kan heel vruchtbaar zijn voor een goed zicht op de dingen en om over verkeerde probleemstellingen heen te komen. Naar mijn idee kunnen we veel leren van zijn benadering en aanpak (al zou ik een appèl op hem willen doen de Iker van de kerk niet te reduceren, maar de volledige confessionele breedte recht te doen).

Geloofsmysterieën

In de leer van de kerk gaat het om dingen waarnaar de woorden verwijzen. Achter de gevel van de leer bevindt zich de binnenruimte van 'mysterieën' die het menselijk begrip te boven gaan. Diepe werkelijkheden waar het geloof oog voor krijgt, verborgenlieden of geheimenissen des geloofs, heilsgeheimen. Wie dit beseft, kan over de leer van de kerk niet praten alsof het een stuk objectieve theorie is. En als het de leer is die je heenleidt naar de leraar die erachter staat, kun je daar alleen met groot respect mee omgaan. Als we beseffen, dat de leer van de kerk der eeuwen ons deelgenoot maakt aan de mysterieën van het geloof, moeten oud en jong elkaar toch kunnen vinden om verder te gaan op een doorleefd gereformeerd spoor.

Dit zicht kan ons helpen binnen de kerken, om preek en onderwijs de juiste kleur en aantrekkingskracht te geven. En ook om de liturgie in een goed perspectief te zien en te beleven. Misschien kan zo ook een oplossing gevonden worden voor spanningen tussen ouderen en jongeren die zich in de geschiedenis van

de Gereformeerde Kerken met een zekere regelmaat voordoen. Ik denk dan aan de kritiek der jongeren rond 1920 en de beweging om Thijs Booy rond 1950 - maar daarover later nog eens meer.

Dit zicht kan ons ook helpen in ons spreken naar huizen, confronterend met modernisten, appellerend naar evangelischen, zeker naar hen die oog hebben of gaan krijgen voor de traditie en het oude geloof van de kerk - ook daarover later hopelijk meer.

Als we op deze manier de dingen benaderen, zullen we zelf ook de relevantie van ons geloof goed gaan zien en er echt warm voor lopen. We zien dan de verschillende waarheden van het geloof in een gront kader staan, dat perspectief aan ons leven geeft en ons existentieel boeit en inspireert. Door het dynamische werken van Gods Geest in ons bestaan worden we meegenomen naar de definitieve doorbraak van Gods Koninkrijk, ook iets dat ons bevattingsvermogen te boven gaat: iets dat geen oog heeft gezien, geen oor heeft gehoord en wat in geen mensenhart is opgekomen, wat God heeft bereid voor hen die Hem liefhebben (1 Kor. 2:7-9).

Zou een levend geloof ons niet heen kunnen helpen over elk dood tij van vandaag?

Drs. G.J. van Middelkoop is oud-conrector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Rotterdam en oud-rector van de Gereformeerde Scholengemeenschap te Amersfoort

HET LAM MET ZEVEN OGEN

A.S. van der Lugt

*"Dit zijn de zeven Geesten Gods,
uitgezonden over de hele aarde"
Openbaring 5,6.*

De volgende morgen hing Peter tussen de mensen op het balkon van de trein. Dat ergerde hem. Hij had ruimte om zich heen nodig. De geuren van mensen vond hij vaak walgelijk. Deze keer werd hij echter getroffen door een aangenaam parfum. Hij haalde diep adem door zijn neus en zag de vrouw, die de geur verspreidde. Hij bekeek wat hij van haar kon zien. Hij fantaseerde over haar, terwijl zijn ogen steeds weer naar haar lichaam terugkeerden. Hij begeerde haar. Toen zijn geweten hem dat duidelijk maakte (en wel zo dat hij het niet ontkennen kon), voelde hij zich licht blozen. Hij keek nu naar de andere mensen. Zou iemand het gezien hebben?

Hoe het kwam, wist hij niet maar ineens was daar die tekst in zijn gedachten: een Lam met zeven ogen. Dat zijn de zeven Geesten van God. Waarom zeven, vroeg hij zich af. Zeven dagen in de week, dan is de week vol. Zeven als getal van het totaal. Er is maar één Geest, één Heer, één God. Het moet iets met de activiteit van de Geest te maken hebben. Uitgezonden over de hele aarde. Hij is altijd onderweg, altijd aanwezig, er ontgaat Hem geen enkele plek, dus ook het balkon van een trein niet. Onzichtbaar, net als parfum. Maar ook reukloos. Het is een andere werkelijkheid, maar het is heel, heel dichtbij. Hij heeft het dus wel gezien, wat ik deed. Hij heeft de stem van mijn gedachten gehoord. De beelden in mijn fantasie gezien. Geregistreerd, gemeten, vastgelegd. Zoals een wetenschapper zou doen. En Hij bracht direct rapport uit. Via het geweten.

Wat er met Peter gebeurde, gebeurde ook eens met een hele gemeente. In Sardes (Turkije) kwam een brief van de hand van de apostel Johannes, banneling op het eiland Patmos. Hij vermeldde direct dat hij schreef in opdracht van Iemand anders: "Dit zegt Hij, die de zeven Geesten Gods en de zeven sterren heeft: Ik weet uw werken, dat u de naam hebt dat u leeft, maar u bent dood". De ogen van het Lam waren over het landschap in Klein-Azië gegaan. Zij hadden gekeken en gekeurd. Het Lam, dat staat als geslacht, is als de Vader die zijn kinderen vormt met het oog op de Toekomst. Dus kan alleen maar vroom doen niet verdragen worden. De gemeente is Hem teveel waard, dan dat zo iets gedoogd zou worden. Dus spreekt Hij, luid en duidelijk: "Bedenk dan, hoe u het ontvangen en gehoord hebt, en bewaar het en bekeer u." Zo kreeg de onzichtbare wereld

meditatief

ineens duidelijk klank. Alsof er voor de hemel geen grens is tussen zichtbaar en niet zichtbaar.

De dagelijkse forensentrip was sneller voorbij dan anders voor Peters gevoel. Hij liet zich met de mensenstroom meevoeren naar het stationsplein, waar hij plotse-ling in de ochtendzon stond, ruim en vrij. Hij keek omhoog naar de strakblauwe hemel en realiseerde zich hoe vol en druk het om hem heen kon zijn. Dat de Vader en de Zoon en de Geest de aardse werkelijkheid kennen en door-trekken. Dragen en verder hel-pen. Dat hij, Peter, gezien werd, nooit alleen was en dat er vrien-delijke ogen waren. God neemt oprechten aan, toont hun zijn vriendelijk gelaat. De stem van de Geest in zijn geweten had hem aan Christus doen denken. Indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig om ons de zonden te vergeven en onze te reinigen van alle onge-rechtigheid. Wat goed dat de ogen van het Lam voortdurend rondgaan over de aarde. Wat goed dat Hij geen genoegen neemt met de zonden van zijn kinderen.

Ds. A.S. van der Lugt is predikant van de Gereformeerde Kerk te Rot-terdam-Stad

ONPERSOONLIJK GELOOF

R.J. Meijer

wandelen met God

Bij geloven gaat het om God. Niet de mens staat centraal, maar Gods eer.

Je kunt deze stelling rustig een van de waardepapieren van ons geloofsleven noemen. Maar zoals wel vaker met waardepapieren: een vervalsing is op het eerste gezicht niet te onderscheiden van echt. Maar de gevolgen ervan zijn een ramp. Volgens mij geldt dat heel sterk bij de geloofsuitpraak dat God centraal moet staan. Want is het een teken van echtheid om daarmee erg nadrukkelijk van onszelf af te wijzen? Om menselijke vragen onbelangrijk te vinden? Ineens zit je midden in een probleem dat veel pijn kan doen: onpersoonlijk geloof. Wie mag ik zelf zijn?

Masker

Veertien dagen geleden ging het over angst als drijfveer om te geloven. Angst die kan bijdragen aan een mechanische manier van omgaan met geloof en kerk. Nu gaat het me om iets dat er vaak hand in hand mee gaat: een wegvakken van je eigen persoon in geloofsvragen. Anders gezegd: niet alleen God kun je op afstand zetten in je geloof, ook je eigen persoon kan naar de rand geschoven worden.

Als zoiets een vast bestanddeel wordt van je manier van geloven is het een vervalsing, van echte eerbied. Je zou kunnen zeggen: geloven met een masker. Jijzelf verdwijnt achter ferme geloofsuitspraken. Juist waar het God om te doen is: om onze persoon.

Pijn

Het ging jaren zo goed. Je kon wat je wilde en er kon nog wel meer bij. Op je werk in de weer.

In de kerk altijd actief-Toen kwam de klap. Een ziekte waarna alles zo heel anders werd. Een ingrijpende levenservaring. Mensen die dit meemaken, kijken nadien nogal eens anders tegen dingen aan dan ze voor die tijd deden.

Andere dingen blijken ineens belangrijk. Iemand die hoort nog enkele jaren te leven te hebben gaat anders kijken. Persoonlijke dingen zijn ineens veel waardevoller. Alsnog nemen ze de tijd voor vrouw en kinderen. Was het wel zo goed altijd andere dingen voorop te plaatsen? Ten koste van persoonlijke elementen? Was dat Gods eer? Of liep je jezelf en je geliefden ook wel daardoor voorbij...

Of anders: door een bepaalde gebeurtenis voel je je stilgezet door God. Terugkijkend ontdek je zoiets als: ik leefde erg vanuit een moeten. Alles was een soort plicht, een absolute roeping of zo. Nu merk ik dat ik mijzelf daarin behoorlijk kwijtgeraakt

ben. Want dat gold niet. Eigenlijk ontvluchtte ik met alles een stuk leegheid. Een onpersoonlijke geloofsbeleving.

De ontdekking van zo'n leegte betekent vaak pijn. Laat het nok vooral het moment mogen zijn op opnieuw jezelf te ontdekken zoals God naar je kijkt. Die ontdekking is nog groter.

Hoe kijkt God naar mij?

Waar let God zoal op als Hij naar ons leven kijkt? Gaat het dan niet om kerk en koninkrijk? Om grote zaken! Voorop staat zeker toch zijn Raad en zo? Wie ben ik dan nog?

Voelt u de tegenstelling? Voor wie is dit eigenlijk niet herkenbaar? Gods grootheid is makkelijk te verwarren met wat wij zien als de grote lijnen. Onbewust zomaar ten koste van alles wat op het persoonlijke vlak speelt: gevoelens, je eigen persoonlijke situatie. Wie jijzelf mag zijn. Aandacht daarvoor, is dan hetzelfde als afbreuk doen aan Gods eer en koninkrijk.

Hier ligt een voedingsbodem voor een negatief denken over jezelf. Voor een bepaalde manier van jezelf wegcijferen. Zelfs voor een gevoel van minderwaardigheid. Een tijdlang best onder het deksel te houden met de leus: daar gaat het immers ook niet om?!

Kijkt God ook zo?

Nog steeds één van de schokkendste bijbelgedeelten in dit verband, vind ik Psalm 139. Een lied dat in elke regel vol is van Gods grootheid. Niet minder is elke zegel er één die gaat over

mijzelf. Tot in het kleinste detail. *Want U hebt mijn nieren gevormd, mij in de schoot van mijn moeder gewezen...* Zo kijkt God blijkbaar. Naar dat wat wij 'klein' noemen. Wat we meedragen als vanzelfsprekend: ons lichaam en onze persoonlijke identiteit.

Geen tegenstelling

De grootste schok is dat hier een tegenstelling wegvalt. Gods grootheid, zijn almacht, alomtegenwoordigheid wordt naadloos in verband gebracht met het prilleste begin van mijn eigen leven. Voor me zie ik een foto van een ongeboren baby van 16 weken. Duidelijk zichtbaar zijn de minitieuze vingertjes. Toch nog maar een popje van ruim 13 centimeter. Maar volstrekt compleet. Wat een zorg is hieraan besteed! Daarin legt God zijn eer: mijn leven met zijn Hand gewezen. Draad voor draad. Een eigen DNA-structuur. Er is gedacht aan de oogkleur, persoonlijkheidskenmerken zijn er in zoveel dingen. Elke keer weer komt er niet een product ter wereld, maar een *persoon*. En God is vol aandacht. Geïnteresseerd in elke stap die in de jaren erna gezet worden.

Terug naar het begin

In deze gedachte ligt een *Lans*. Namelijk om je door God terug te laten brengen naar het begin. Naar het moment voor er anderen in je leven kwamen. Voordat er ook misschien schade werd aangericht. Wie ben ik, na een geschonden vertrouwen? Wie ben ik na mijn echtscheiding en alles wat er daarvoor gebeurde? Wie ben ik, als ik de pijn voel van afstandelijkheid? Gemis aan geborgenheid? Als ik mijzelf amper kan accepteren, laat staan liefhebben?

God trekt het gordijn opzij en laat me het zien: dit ben jij. Ik heb joitw *leven zelf gewild!* Maar, God: ging er dan niet veel kapot? Jawel, klinkt het liefdevol: zou Ik mijn Zoon voor je over hebben gehad als Ik je ondanks alles niet intens liefheb? Op dit punt mag je opnieuw beginnen. Bij het echie begin.

Intimiteit

Het gaat diep om dit te gaan beseffen als je zelf twijfelt aan je eigen waarde. Werd de lat zo hoog gelegd in geloofszaken dat ik mijzelf wel moest zien als nutteloos?

Hoe is dit ervaren in je eigen jeugd? Hoe communiceer je dit naar je eigen kinderen? Hebben we op tijd in de gaten hoe onpersoonlijk geloof kan worden? Hoezeer we elkaar kunnen afmeten aan wat de ander *doet*. En niet aan *wie* hij of zij is?

Je mag van elkaar en jezelf inzet vragen om God te dienen. Om te leven tot *zijn* eer. Maar laten we alsjeblieft daarbij bedenken dat dit zo diep persoonlijk is. God vraagt ons *hart*, niet onze scorelijst. Wij leven in een wereld waar dat laatste boven alles telt: hoe je scoort. Gecombineerd met een op het eerste gezicht gereformeerd denken kan dat veel schade aanrichten.

Wat betekent het *nou* werkelijk: God heeft *mij* gewild! Mijn persoon, mijn leven. Durven we het aan: de intimiteit van Psalm 139 te beleven in onderlinge communicatie?

Gewoon zeggen en laten voelen: jij bent waardevol. Om wie je bent. Ouders naar kinderen: zeg, het regelmatig dat je van ze houdt. Niet om wat ze doen of laten. Om *henzelf*. Omdat ze kostbaar voor je zijn. Het begin ligt bij je eigen beleving van Gods liefde: Heer, *u hebt mij aangenomen!*

Misschien is dat nog wel het

moeilijkste: werkelijk Gods genade durven te beleven. God heeft mij gewild. Wat er ook verder gezegd kan worden van mijn leven.

Hier ontstaat een sfeer van veiligheid, van vertrouwen. Dit is de sfeer waar ook ruimte komt om God werkelijk te dienen. Binnen deze sfeer kan God ook veel genezing geven waar pijn is ervaren. Zo groot is God, dat wij gaan glanzen in zijn liefde.

Groeiend naar God toe ontvang ik in mijzelf het bewijs van Gods liefde. Geloven is intens persoonlijk.

Ds. R.J. Meijer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Surhuisterveen en Opende

Rechtzetting

In mijn vorige artikel heb ik een fout gemaakt m.b.t. het percentage jongeren uit de classis Buitenpost dat geen bezwaar heeft tegen sex voor het huwelijk. Ik geef alsnog de juiste cijfers uit de enquête waar ik uit citeerde: 49% heeft *wel* bezwaar tegen seksuele gemeenschap voor het huwelijk, 13% heeft *geén* bezwaar, 36% heeft bij langere verkering geen bezwaar en 2% gaf geen echt antwoord. Dus: het is geen 85% dat uiteindelijk geen bezwaar heeft tegen sex voor het huwelijk, maar 49% (13+36).

DE GEMEENTE VAN TESSALONICENZEN

P.H.R. van Houwelingen

achtergronden

Hoeveel van de huidige inwoners van het moderne Thessaloniki zouden de twee bijbelse brieven gelezen hebben, die aan de eerste christelijke gemeente in hun woonplaats geadresseerd zijn? De stad telt opvallend veel Byzantijnse kerken, met als pronkstuk de prachtig herbouwde en gerestaureerde Agios Dimitrios in het centrum. Binnen de Griekse samenleving is de Orthodoxe Kerk nog heel nadrukkelijk aanwezig. Maar volgens de bijbel begon het allemaal heel kleinschalig: in de joodse synagoge, in de werkplaats van Paulus en in het huis van Jason. In dit artikel probeer ik het profiel te schetsen van de oorspronkelijke 'gemeente van Tessalonicenzen'.

Een gezegende gemeente

Voor een indruk van de christelijke gemeente in Tessalonica kunnen we terecht in het boek Handelingen. Daar wordt ons verteld hoe Paulus, eenmaal in de Macedonische hoofdstad aangekomen, volgens zijn gewoonte aansluiting zocht bij de joodse gemeenschap aldaar. Drie sabbatdagen achtereenvolgens sprak de apostel met de joden in de plaatselijke synagoge, uitgaande van de Schrift (Hnd.17.1-3j. Dit impliceert een verblijf van ongeveer een maand.

Toch zijn er verschillende aanwijzingen dat Paulus langere tijd in Tessalonica is geweest (Mulder). Ten eerste kan het missionaire trio achteraf dankbaar constateren dat het geloof van de Tessalonicenzen inmiddels wijd en zijd bekend is geworden (1 Tes.1,8). Ten tweede was er tweemaal een zending van geld en goederen ter

ondersteuning van de apostelen gekomen vanuit de gemeente in Filippi (Fil.4,16). Ten derde schijnt de christelijke gemeente in meerderheid uit vroegere heidenen te hebben bestaan, mensen die zich van de afgoden hadden afgewend om de levende en waarachtige God te dienen (1 Tes.1,9).

De in het boek Handelingen genoemde periode van ongeveer een maand heeft naar alle waarschijnlijkheid alleen betrekking op Paulus' prediking in de synagoge en niet op zijn gehele verblijf in Tessalonica, dat wel twee of drie maanden kan hebben geduurd (Malherbe). We moeten enige tijd van prediking buiten de synagoge veronderstellen. Op dat moment gaat zocht een zelfstandige christelijke gemeente vormen, los van de joodse gemeenschap ter plaatse. Dit is goed mogelijk, want degenen die zich lieten overtuigen en zich aansloten bij Paulus en Silas

bestonden volgens het boek Handelingen uit drie categorieën (Hnd.17,4):

- enkele joden (vanuit de synagoge)
- een grote groep godvrezende Grieken (sympathisanten bij de synagoge)
- een niet gering aantal aanzienlijke vrouwen (buiten de synagoge)

Op basis hiervan kan worden aangenomen dat de christelijke gemeente van Tessalonicenzen in grote meerderheid bestond uit niet-joden van Macedonische afkomst; de joodse christenen zullen een minderheid hebben gevormd. Toch was juist vanuit de synagoge de God van Israël bekend geworden in Tessalonica. Het jodendom gold in de oudheid als een humane religie, aantrekkelijk vanwege haar strenge monotheïsme en hoogstaande moraal. Rondom de synagoge vormde zich vaak een groep sympathisanten, in het Nieuwe Testament aangeduid als 'godvrezenden'. Hoewel zulke mensen niet tot het jodendom waren overgegaan, vereerden zij de God van Israël. Vooral onder hen vond de verkondiging van Jezus als Gods zoon gehoor (1 Tes.1,9b-10).

De Vos meent dat de bevolking en dus ook de gemeente van Tessalonica voornamelijk bestond uit personen van Macedonische of Griekse afkomst. Hij ontkent het bestaan van een joodse gemeenschap in Tessalonica, omdat daarvoor te weinig archeologisch bewijs is gevonden. Om deze stelling te kunnen handha-

ven moet hij evenwel het reishericht uit het boek Handelingen als onhistorisch beschouwen.

De geschiedenis van Tessalonica biedt voldoende ruimte voor een mogelijke instroom van groepen joden uit Klein-Azië of Italië, bijvoorbeeld vlak haar stichting door koning Kassandros of tijdens de vroege keizertijd. Al zijn de beschikbare gegevens inderdaad schaars, in de vierde eeuw na Chr. heeft de stad een gemeenschap van Samaritanen (!) gehuisvest. Er is namelijk een Samaritaanse inscriptie gevonden met de bijbelse priesterzegen. Ook het bestaan van een joodse synagoge is archeologisch gezien niet onaanvaardbaar (misschien op de plaats van de oude Paulus-basiliek uit de vijfde eeuw, de *Acheiropoietos*; Riesner). Het bericht in Handelingen vertoont overigens wel een bepaald stramien. Eerst is er de presentatie van het evangelie, gevolgd door oppositie van joodse zijde, met als afsluiting dat er toch een christelijke gemeente ontstaat. Deze manier van weergeven hoeft echter nog niet te betekenen dat het bericht als zodanig onhistorisch is (Manus). Er blijft wel ruimte open voor een werkperiode buiten de synagoge.

Vergaderplaats

Men vergaderde ten huize van Jason, die waarschijnlijk de eerste bekeerling uit Tessalonica was. De naam Jason kwam in de hellenistische periode zowel onder de Macedoniërs als onder de joden voor (in het laatste geval als substituuut voor de naam Jozua/Jezus). Wanneer hij dezelfde persoon is als de in Romeinen 16,21 genoemde Jason, zoals gewoonlijk wordt aangenomen, was hij evenals Paulus van joodse afkomst. Voor deze identificatie pleit de naast hem door Paulus genoemde naam So(s)pater uit Berea (Hnd.20,4). In ieder geval behoorde Aristarchus uit Tessalonica tot de besnedenen (Hnd.20,4; Kol.4,10-11; Film.24).

Al deze gegevens worden door Malherbe, die Jason voor een Griek houdt, genegeerd. Bij het schrijven van zijn brief aan de Romeinen, vanuit Korinte, was de apostel Paulus later blijkbaar in gezelschap van enkele Macedonische christenen, afkomstig uit de joodse gemeenschap.

Jason trad op als de gastheer en de leider van de gemeente van Tessalonicenzen. In haar voortreffelijke studie over deze opmerkelijke man wijst Morgan-Gillman op drie aspecten van zijn optreden. Ten eerste verschaftte hij Paulus en Silas onderdak. Waarschijnlijk bewoonde hij geen luxe villa, maar een soort appartementencomplex van meerdere verdiepingen (*insula*), met op de begane grond winkeltjes of werkplaatsen en daarboven diverse wooneenheden. In zo'n eenvoudige werkruimte kon Paulus zijn ambacht als leerbewerker uitoefenen (Hock, Malherbe, De Vos; verg. Osiek/

Balch). Ten tweede stelde Jason zijn woning beschikbaar als vergaderplaats voor de christelijke gemeente: daar wist men de broeders en zusters te vinden (evenals bij Lydia uit Filippi, die na haar bekering haar huis openstelde: Hnd.16,15,40). Ten derde nam Jason na de onlusten rondom zijn woning de officiële verantwoordelijkheid voor de missionaire activiteiten van Paulus en Silas op zich, door de borgsom te betalen die voor zijn eigen vrijlating en die van de andere gemeentelieden noodzakelijk was.

Volksoploop

Deze onlusten waren volgens het boek Handelingen georganiseerd door de joodse gemeenschap. De joden zijn volgens de beschrijving van hoofdstuk 17 steeds het handelend subject in de verzen 5-8 (Van Eck). Zij veroorzaakten een volksoploop en zij formuleerden een aanklacht tegen Jas-

on en nog enkele broeders bij de plaatselijke autoriteiten. Maar zij maakten gebruik van straatvolk op het marktplein (*agorai*) om de stad in rep en roer te brengen. Het waren dus de eigen stadgenoten (*sumphuletai*; 1 Tes.2,14), die de christelijke gemeente in het nauw brachten. Gezien de tegenstelling die het boek Handelingen maakt tussen de houding van de joden uit Tessalonica en die van de joden uit Berea (Hnd.17,11), moeten we concluderen dat de joodse gemeenschap in de Macedonische hoofdstad liet verkondigde Woord beslist niet met welwillendheid aanvaardde.

Omdat het echter niet lukte Paulus en Silas voor de volksvergadering (*dèmos*) te brengen, confronteerde men Jason en de andere christenen met het college van stadsbestuurders (*politarchai*). Dit leidde echter niet tot een officiële veroordeling door de autoriteiten, omdat een nogal verwarrende situatie was ontstaan. Uiteindelijk werden zij op borgtocht vrijgelaten, waarna Paulus en Silas nog diezelfde nacht vertrokken.

Politarchen hadden een bestuursfunctie voor één jaar, die nieër dan eens door dezelfde persoon bekleed kon worden. Op gezette tijden moest men de stadsraad (*boulè*) bijeenroepen en haar wetsvoorstellen voorleggen. Blijkbaar droegen deze bestuurders ook juridische verantwoordelijkheid bij het handhaven van de openbare orde. Opmerkelijk is dat archeologische verwijzingen naar politarchen vooral in Macedonië zijn aangetroffen, speciaal in de stad Tessalonica. Maar ook het naburige Berea had zulke stadsbestuurders (verg. Hnd.17,13-14). Documentatie over politarchen is o.a. te vinden in Gill/Gempf.

Huisgemeente

In de begintijd was de gemeente

De Paulus-basiliek uit de vijfde eeuw: gebouwd op de plaats van de vroegere synagoge in Tessalonica?

van Tessalonicenzen dus een huisgemeente. Gezien de beperkte afmetingen van Jasons woning zal het groepje christenen in de Macedonische hoofdstad aanvankelijk niet veel groter zijn geweest dan twintig tot vijfentwintig personen (De Vos). Pas later kan in meer huizen vergaderd zijn. Ook de financiële mogelijkheden van de gemeente waren beperkt. In zijn tweede brief aan de Korintiërs spreekt Paulus over zijn onafhankelijkheid van de Macedonische gemeenten, ondanks hun diepe armoede (2 Kor.8.2). Waarschijnlijk was die armoede mede het gevolg van de verdrukking waarmee veel christenen uit Macedonië, ook in de hoofdstad, na hun bekering te maken kregen. Toch kwam het christendom juist daar tot grote bloei. Niet alleen tijdens de persoonlijke aanwezigheid van de apostelen, maar ook na hun vertrek was er in Tessalonica sprake van een rijk gezegendemeente.

Een bijzondere adressering

Aan deze gemeente hebben Paulus, Silvanus en Timoteüs twee

brieven geschreven. Het adres is eigenaardig geformuleerd: 'Aan de gemeente van de Tessalonicenzen in [verbondenheid met] God de Vader en Jezus Christus, de Heer'. Hier doen zich drie intrigerende vragen voor.

1. Wat bedoelt deze vroege apostolische brief precies met de term gemeente?

2. Waarom wordt niet de plaatsnaam Tessalonica vermeld, maar de stadsbevolking zelf?

3. Hoe moeten we de relatie van de Tessalonicenzen met God en met Jezus opvatten?

Het is de verdienste van Donfried, dat hij een exegese heeft ontwikkeld waarmee deze drie vragen in hun onderlinge samenhang beantwoord kunnen worden. Zijn exegese vormt dan ook de basis van de volgende punten, die de gestelde vragen achtereenvolgens bespreken.

Gemeente

1. Met 'gemeente' is de christelijke kerk bedoeld, de verzamelde gemeente van broeders en zusters aan wie deze brief voorgelezen moest worden (verg. 1 Tes.2,14; 5,27). We dienen ons echter wel te realiseren dat de

term 'gemeente' (*ekklèsia*) voor Griekse lezers eerder associaties oproep met een volksvergadering dan met een *gemeentevergadering*. Elke stad, ook Tessalonica, werd immers democratisch geregeerd. Dit betekende dat de burgerbevolking voor belangrijke beslissingen in een openbare vergadering bijeenkwam. In bijzondere gevallen kon zo'n bijeenkomst spontaan helegd worden, maar meestal ging het om reguliere volksvergaderingen. Ze werden aangekondigd door een heraut, die tevens de vergadering placht te openen met gebed. Zo functioneerde ook de volksvergadering in Tessalonica. De term 'vergadering' wordt nu echter niet in een politiek maar in een kerkelijk kader geplaatst: *gemeentevergadering*.

Handelingen 19.29-40 geeft een levendige beschrijving van de volksvergadering te Efeze, waar burgers massaal te hoop liepen in het theater vanwege het provocerend geachte optreden van de apostel Paulus. Urenlang werd door de mensenmenigte dezelfde leus gescandeerd: 'Groot is de Artemis van de Efeziërs!'. Deze spontane bijeenkomst van het volk had een zeer chaotisch verloop en werd uiteindelijk door de stadssecretaris beëindigd met een verwijzing naar de officiële volksvergadering, waar eventueel rechtsgeldige beslissingen in deze zaak konden worden genomen. Opmerkelijk in Handelingen 19 is het gebruik van de officiële term 'vergadering' (*ekklèsia*) in de verzen 32 en 39 naast meer beschrijvende woorden als 'volk' (*dèmos*; vers 30 en 33) en 'menigte' (*ochlos*; vers 33 en 35).

Tessalonicenzen

2. Elders gebruikt Paulus in de adressering van zijn brieven altijd de plaatsnaam, maar hier luidt het adres bij uitzondering anders: aan de gemeente van Tes-

salonicenzen. Nu is de Griekse genitivus *Thessalonikeoon* iegelmatig aangetroffen als opschrift op munten uit deze stad: de naam van de keizer prijkt dan aan de ene kant, terwijl aan de andere zijde de aanduiding 'van de Tessalonicenzen' te vinden is (Hendrix). Hiermee werd de bijzondere band tussen de als goddelijk vereerde Romeinse keizer en de Macedonische hoofdstad onderstreept. Het kan dus gaan om een uitdrukking die specifiek was voor Thessalonica (zie ook Hnd.20.4: 77.2). We mogen echter niet teveel concluderen uit deze formulering op zichzelf, want in Kolossenzen 4,1h dient hetzelfde verschijnsel als stilistische variatie: 'in de gemeente van Laodicezen' wordt daar direct gevolgd door 'in Laodicea'.

Dit pleit ook tegen de gedachte van De Vos, dat het om een etnische aanduiding gaat en dat dui uitsluitend geboren Tessalonicenzen bedoeld zouden zijn. Hij baseert zich vooral op inscripties met persoonsnamen uit Thessalonica, die of van Macedonische of van Grieks-Romeinse herkomst blijken te zijn. Maar inscripties betreffen meestal de maatschappelijke bovenlaag. Het is niet erg waarschijnlijk dat deze namen representatief zijn voor de gehele bevolking. Bovendien kan Paulus ook in andere brieven etnische aanduidingen gebruiken voor de geadresseerden. Hij spreekt zij lezers aan als Korintiërs (2 Kor.6.1), Galaten (Gal.3.1) en Filippenzen (Fil.4.15). Zo is deze brief gericht aan de gemeente van Tessalonicenzen. Die gemeentevergadering bestond volgens het boek Handelingen uit joden en godvrezende Grieken (Hnd.17.4).

In verbondenheid

3. In een stad vol Tessalonicenzen bevindt zich ook de christe-

lijke gemeente. Broeders en zusters, die leven in verbondenheid met God de Vader en met hun Iteer. Jezus Christus. Omdat zij volgens de adressering 'in God' en 'in Christus' zijn, tekent zich een grenslijn af tussen deze gemeentevergadering en de democratische bijeenkomsten van Tessalonicenzen. De christelijke gemeente is immers vergaderd in de naam van God de Vader en van zijn zoon Jezus Christus. Burgers van de stad Thessalonica zijn door de apostolische verkondiging geroepen tot het eigen koninkrijk van God en zijn luister (1 Tes.2,13).

Nu bestond de Griekse democratie bij de gratie van het gesproken woord. Iedere burger had in principe het recht de volksvergadering toe te spreken om al zijn stadgenoten van zijn standpunt te overtuigen. Velen waren welbespraakt: filosofen, handelaars, marktkramers, politici en redenaars. Wat Paulus, Silvanus en Timoteüs aan de christelijke gemeente in Thessalonica te vertellen hebben is echter niet het zoveelste verhaal. Zij verkondigen een bijzondere boodschap van God. Verderop schrijven zij dan rink over 'ons evangelie' (1 Tes.1,5), ofwel 'het woord van de Heer' (1 Tes.1,8), ofwel 'het evangelie van God' (1 Tes.2,2). Dit gegeven is te verbinden met twee opvallende kenmerken van 1 en 2 Tessalonicenzen. Allereerst wordt juist in deze brieven van God gezegd dat Hij degene is die de lezers geroepen heeft en nog steeds roept (1 Tes.2,12; 4,7; 5,24; 2 Tes.2,14). Zo is God de Vader ook degene die de gemeentevergadering van Tessalonicenzen bijeen heeft geroepen voor de verkondiging van Jezus Christus, de Heer. Vervolgens ligt juist in deze brieven alle nadruk op het evangelie als woord van God en van de Heer (1 Tes.1,6.8; 2,13; 2 Tes.3,1). Zo zijn de schrij-

vers als herauten die namens hun Zender de gemeentevergadering van Tessalonicenzen openen en toespreken.

Dr. P.H.R. van Houwelingen is predikant van de Gereformeerde Kerk te Nijkerk

In dit artikel werd verwezen naar de volgende publicaties:

- Over Paulus' verblijf in Thessalonica:
J. van Eick, *Paulus en de koningen. Politieke aspecten van het boek Handelingen*. R.F. Hock, *The Social Context of Paul's Ministry. Tentmaking and Apostleship*. Philadelphia 1980.
A.J. Malherbe, *Paul and the Thessalonians*. Philadelphia 1987.
C.U. Manus, *Luke's Account of Paul in Thessalonica (Acts 17.1-9)* (in: R.F. Collins (red.), *The Thessalonian Correspondence*. Leuven 1990, 27-38).
F. Morgan-Gillman, *Jason of Thessalonica (Acts 17.5-9)* (in: R.F. Collins (red.), *The Thessalonian Correspondence*. Leuven 1990, 39-49).
H. Mulder, *De Handelingen der apostelen. Een bijbels reisboek*. Zoetermeer 1992.
C. Osiek en D.L. Balch, *Families in the New Testament World. Households and House Churches*. Louisville 1997.

- Over de gemeente van Tessalonicenzen:
K.P. Donfried, *The Assembly of the Thessalonians. Reflections on the Ecclesiology of the Earliest Christian Letter* (in: R. Kampling, T. Söding (red.), *Ekklesiologie des Neuen Testaments* (feestbundel K. Kertelge). Freiburg 1996, 390-408).
D.W.J. Gillen, C.H. Gempf (red.), *The Book of Acts in its Greco-Roman Setting*. Grand Rapids 1994.
H. Ildi, H.L., *Thessalonians Honor Romans*. Cambridge 1984.
R. Riesner, *Die Frühzeit des Apostels Paulus*. Tübingen 1994.
C.S. de Vos, *Church and Community Conflicts. The Relationships of the Thessalonian, Corinthian, and Philippian Churches with Their Wider Civic Communities*. Atlanta 1999.

Een nieuwe cursus voor de belijdeniscatechisatie

Eindelijk was ik zover: nu vijftien jaar belijdeniscatechisaties had ik een eigen methode geschreven. Niet voor publicatie geschikt, maar ik was er redelijk tevreden mee, iets is immers beter dan niets. En eigenlijk was er niets: geen cursus voor de belijdeniscatechisatie die je in de schoot geworpen wordt. De prachtige methode Ik geloof heeft nimmer steeds geen afsluitend deel opgeleverd, Deel 6 is al wel verschenen. Dus stond ik voor het nieuwe seizoen in de startblokken met m'n eigen methode (nou ja, 'methode' ...).

Maar toen las ik: ds. Egbert Brink heeft een cursus gepubliceerd! Een e-mailtje van boekhandel Dijksterhuis te Groningen, Een nieuwe cursus, geproduceerd en in de praktijk getest in de loop van negen jaren, Moet ik mijn papierwinkel maar verscheuren en zijn methode gaan gebruiken? Ik heb het boek besteld en ben erin gaan lezen, Al gauw dacht ik: dit boek wens ik in handen van mijn catechisanten? Ik zal u vertellen waarom.

Van alles en nog wat

Zelf kreeg ik catechisatie aan de hand van *De weg*. Dat was een overzichtelijke methode. Die verving in mijn tijd hel kleine, maar stevige boek van ds. J. van Bruggen sr., *Aantekeningen bij de Heidelbergse Catechismus*. Dat boekje was eigenlijk een korte dogmatiek, vol prachtige oude onderscheidingen. Maar taai voor de leerling van de Mammoetwet. Met *De weg* werd de vernieuwing in het onderwijs gevolgd. Geen lange lappen tekst, maar korte en overzichtelijke zinnen. Met deze methode heb ik het jarenlang gedaan. Wat mij eraan tegenviel was: je gaf je catechisanten wel wát in handen, maar je als catecheet moest je

nóg zelf de structuur van je les bedenken. Het bood zo weinig materiaal dat je haast niet zonder een eigen aanvulling kon werken.

Daarna pionierde ik wat met de hervormde methode *Wij geloven en belijden* van H. Veldhuizen en W. Verboom. Zij gebruiken leuke schema's en roepen veel bijbelstof op. Maar het bleef een hervormd product: je moest te vaak vertellen dat wij, gereformeerden, het anders zeggen dan in het boekje staat. Toen ging ik aan de slag met *Groei. Cursus voor belijdeniscatechisanten in vragen en antwoorden* van ds. C. van der Leest. Op zich een prima methode. We struikelden wel vaak over de veelheid aan stof: De opbouw is glashelder, maar de lay-out

onaantrekkelijk. Toen ben ik maar zelf gaan schrijven. En nu is er dan het boek van ds. E. Brink.

Frisse aanpak

Het boek van Brink is fris. Dat woord typeert de inhoud en stijl het beste. Ik noem een voorbeeld. In hoofdstuk 2.1 laat de schrijver de leerling nadenken over het goddelijke en het menselijke aan de bijbel. Hij stelt: de inhoud van de bijbel kan niet door mensen bedacht zijn. Hij formuleert dan vier vragen:

- 'Zouden mensen ooit zelf hebben bedacht dat God de wereld perfect heeft gemaakt? Als een mens alleen op zijn ervaring zou afgaan, zou hij tot die conclusie niet komen.'
- Zouden mensen ooit zichzelf de schuld hebben gegeven van de zondeval? En zouden ze uit zichzelf erkennen dat de zonde nog steeds zo diep zit?
- Zouden mensen ooit zelf zo'n reddingsplan bedenken: dat God zijn Zoon naar de wereld stuurt om voor onze schulden te sterven?
- Zouden mensen ooit tot de conclusie komen dat ze niet uit zichzelf geloven, maar door de Heilige Geest worden overtuigd?' (14).

Uit zo'n serie vragen kan zich een prachtig gesprek ontwikkelen.

In de loop van een hoofdstuk vind je vaak – cursief gedrukt – stukjes die interessante informatie bieden. Bijvoorbeeld op dezelfde bladzijde over de werkwijze van de evangelieschrijvers. Of het voorbeeld van de architect in

het hoofdstuk over de verzoening. Waarom moet aan Gods recht voldaan worden?' Om er iets van te laten begrijpen, trek ik de vergelijking in met een architect. Zijn bouwplan komt heel precies. Stel je voor dat hij een door hem ontworpen bouwwerk moet herstellen, dat door vernieling ernstig is beschadigd. Hij legt zijn oorspronkelijke bouwtekening ernaast en dan zeggen anderen: het is zo gehavend, je moet bij de herbouw maar niet moeilijk doen over een paar millimeter afwijking van de muren, deuren en ramen ...' (60).

Een ander aansprekend voorbeeld: over het witboek en het zwartboek in het hoofdstuk over het laatste oordeel (159). Dat is een onderwerp waarover veel mensen vragen hebben. Komt God op al je zonden terug? Brink geeft een prachtige behandeling. Het begint met het beeld van een bomvol stadion ... Nog een voorbeeld: de heldere structuur van Gods verbond, in vier punten af te lezen uit de hele Bijbel (hoofdstuk 14).

Het smaakt naar meer

In 24 hoofdstukken wordt in het boek *Het Woord vooraf* de hele geloofsleer behandeld. De hoeveelheid stof per hoofdstuk is geschikt voor een lesuur (en je mag blij zijn als je van september tot het voorjaar 24 lessen kan geven). De lijn in de onderwerpen is traditioneel: het boek volgt de structuur van de Catechismus en biedt zo een goede afronding van de catechese. Een nadeel van deze methode is dezelfde als in *De weg*: de christelijke levensstijl en praktijk van de vroomheid komen er bekaaid af met 1 les over de tien geboden en 1 les over het gebed. Die komen bovendien pas aan het eind van de cursus ter sprake, terwijl juist dát pakkende thema's voor onze jongeren zijn.

Goed, levensstijl en geloofsleven zijn als het goed is ook in het 5^e en 6^e jaar ter sprake gekomen. Maar als we de Zondagen 1-31 breëduut behandelen, worden Zondag 32 tot 52 afgeknepen. Mijn wens is dat er meer materiaal voor de catechese komt over onderwerpen van cthick en van spiritualiteit, over Gods geboden en onze gebeden. Dat hebben wij en onze jongeren hard nodig. Niet alleen als boekjes om de jeugd in de hand te duwen, maar als cursusmateriaal om samen te bespreken. Om te zoeken naar de wil van de Here. Op weg in de omgang met Christus.

Biedt het boek *Het Woord vooraf* een methode voor de catechese? Nee, niet in strikte zin. Van een methode verwacht ik meer. Er ontbreekt bijv. een (door mij vurig begeerde) handleiding voor de catecheet. Maar misschien kan die ei-nog bij ontwikkeld worden! De waarde van het boek van Brink is:

1. Het geeft een prima *hoofddlijn* voor de catechese aan. De verdeling van de stof per hoofdstuk is goed. Het taalgebruik is verrassend en fris. De voorbeelden en vragen in de les aansprekend.
2. Allerlei *inzichten* die in de afgelopen jaren door theologen gepresenteerd zijn, werden door Brink in zijn boek verwerkt. Bijvoorbeeld artikelen van A.J.Th. de Bruijne over de drieëenheid Gods en het boekje *Het diepe water van de doop* van J. van Bruggen. Het is goed dat zulke inzichten ook de jeugd bereiken en zo gecombineerd worden.
3. Het boek geeft aan de catechisant een *leesboek* in handen. Hij/zij heeft een stuk tekst in handen dat zich makkelijk en samenhangend lezen laat. Dat is beter dan dat als geschenk op de belijdeniszondag een taai boek gevraagd wordt (F.F. Venema, *Wat is een christen nodig te geloven?*, het wordt nog gevraagd)

dat toch nooit gelezen wordt. 4. De verwijzingen in de kantlijn naar *bijbelgedeelten* kunnen misschien uitgebouwd worden naar een hihelleesrooster voor de week. Dat stimuleert de catechisant om er steeds zijn Bijbel bij te hebben. Het helpt hem te leren waar het om gaat: de Bijbel als Gods Woord aan ons te leren ontdekken!

De Heilige Geest

Ik mis in het boek een hoofdstuk over de persoon van de Heilige Geest. In het kader van de drieëenheid komt de Geest wel ter sprake, maar dat heel kort. Het benoemt meer zijn werk dan de persoon. Merkwaardig, het is alsof zelfs Zondag 20 niet in de Catechismus staat. Bij de schepping komt de Geest ter sprake: de creativiteit van de scheppende Geest (35). Zo ook bij de verwekking van Jezus (68). Waarom niet een apart gedeelte over de symbolen van de Geest: duif en wind, water en vuur (op de kandelaar)?! De Geest heeft zo weinig 'gezicht' voor ons. Of wreekt zich hier dat we in de gereformeerde traditie de Geest en zijn werk weinig zelfstandig leerden benoemen?

Sprekend over het verbond leidt Brink ons van het paradijs via Noach en Abram naar Sinaï. Van de Sinaï neemt hij ons mee naar het nieuwe verbond in Christus en vervolgt dan met te spreken over de Pinksterdag. Terecht schrijft hij: 'Het gebeuren herinnert aan de Sinaï (storm en wind). Ook nu neemt God het initiatief: voor u is de belofte (de Heilige Geest) én voor uw kinderen' (92). Catecheten, denkt u eraan: de woorden van Hand. 2:39 staan in het doopsformulier als grond voor de kinderdoop. De functie van die aanhaling is: te bewijzen dat Gods beloften in Oud en Nieuw verbond dezelfde zijn. Maar denkt eraan: de

belofte is in Petrus' woorden de beloofde Heilige Geest! Hij zegt in vs. 33 dat Christus **in** zijn hemelvaart 'de belofte van de Heilige Geest van de Vader ontvangen heeft' **en** dat Hij 'dit heeft uitgestort wat u **én** ziet **én** hoort'. Daarom is de oproep **niet** belofte: 'Bekeert u, en u zult de **gáve** van de Heilige Geest ontvangen' (vs. 38). En **dán** volgci de woorden: 'Want voos u is de belofte en voor uw kinderen ...'. Dat is de beloofde en gegeven Geest! Voor u **én** voor uw kinderen. Dat zit allemaal in dat ene zinnetje bij Brink op p. 92 verval. Vergeet u niet het uit te werken! Om de aandacht van de catechisanten erbij te bepalen had er na het hoofdstuk wel een vraag over mogen worden opgenomen.

Jeugd en Geest

Speciale aandacht voor de Heilige Geest kan met Pinksterdag beginnen. Werd toen niet de belofte vervuld: 'Ik zal van mijn Geest uitstorten op alle vlees. Uw zonen en dochters zullen profeteren en uw jongelingen zullen gezichten **zien**' (Mand. 2:17). Maak dat eens duidelijk aan jongens en meisjes! Dat kan de werkelijkheid zijn van dat nicuwc verbond. Vertel wat het is dat **je** Gods woorden op de lippen mag hebben. Dan je zonder veel **éigen** woorden toch stromen levend water uit je binnenste mag **zien** voortkomen. Vertel **maar** dat we vergezichten van God krijgen. Om door de Geest de samenleving te doorzien, de duivel te herkennen en een nieuwe wereld te verwachten! En de nieuwe mens in onszelf geboren te zien worden.

Het **is** belangrijk dat we onze kinderen helpen benóemen: wat doel de Geest in **mij** en waaraan kan ik dat merken? Veel jongeren melden zich aarzelend voor de belijdeniscatechese aan. Zij

missen nog vrijmoedigheid om over Christus te spreken **niet** buitenstaanders. Soms ook, zelfs met elkaar! Spreek dan eens over de gave van de vrijmoedigheid, het kernwoord van Hand. 2-4. Ze hebben geen hoge pct op van hun eigen gebedsleven. Vertel dan over de hulp van de Geest. Over de aanwezigheid van de persoon van de Geest! Dat kan stimuleren oin meer werk te maken van het gebedsleven. Ons eigen gebrek aan lijd en gebeds-ervaring kan zo ontmoedigend werken. De Geest bemoeidigt.

Of besteedt eens een les aan de geestelijke wapenrusting (Ef. 6). Over het zwaard van de Geest, het Woord van God. Over het schild van het geloof, het ruimteschild tegen de pijlen van de boze. Geen 'starwars' programma, maar wel een strijd tegen de geesten in de lucht. Vertel over het gebed, 'bij elke gelegenheid in de Geest'.

Hel is hard nodig met de jongeren over de kracht van de persoon van de Geest te spreken. Het is loch intriest als jongens en meisjes **wél** in het evangelisch circuit tot in het hart geraakt worden, maar daar in eigen gemeente en jeugdgroep geen weerklank in vinden? Het is toch erg dat soms de meest enthousiaste jongeren vinden dat de gemeente in gehreke blijft en dat **zij** overstappen naar een andere gemeenschap? Vandaar mijn wens naar een uitvoerig bespreking van persoon en werk van de Geest van Christus. Juist in een catecheseboek dat voorbereid op de belijdenis van het geloof.

Gaven en vruchten

Het werk van de Geest wordt in Brinks boek in het hoofdstuk over bekering en heiliging, over oude en nicuwc mens mooi benoemd. 'Het gaat niet bij iedereen op dezelfde manier toe.

De Heilige Geest levert maatwerk, op de persoon afgestemd' (97). In dat kader lccs ik in hoofdstuk 15.5 **over** het verschil tussen de vrucht van de Geest en gaven. De schrijver zet laag in en val de gaven op als talenten. Hij leidt de gedachten van de catechisant naar de vruchten: 'Je kunt ergens heel goed in zijn, maar dat wil nog niet zeggen dat je er goed mee omgaat' (98). De Geest maakt dat **je** je gaven vruchtbaar gebruikt. Jammer is dat de schrijver in het vervolg de zalving met Gods Geest wel aanstipt, maar niet uitwerkt.

In het hoofdstuk over 'Geloof als geschenk' slaat een mooi uitleg van Johannes 6:32-71 (p. 85-87). **Wat** betekent het dat Jezus zich 'het brood van het leven' noemt? Ik had voor mijn catechisanten ook graag zo'n uitleg gelezen van Joh. 7:38-39: 'Wie in Mij gelooft, stromen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeien!' En dan: 'Dit zei Hij van de Heilige Geest, welke zij die **tot** geloof in Hem kwamen, ontvangen zouden.' Juist in verband van dit hoofdstuk zou meer aandacht voor het werk van de Geest, in relatie met zijn persoon, waardevol zijn. Zet dat maar in verband met het feit dat Christus zich ook 'het wáter van het leven' noemt. Zo worden we gedrenkt met de Geest, ondergedompeld in de Geest (1 Kor. 12).

In het verband van de doop bespreekt Brink het thema van 'de doop **niet** de Geest'. 'Het gaat er inderdaad om dat wij **niet** de Geest vervuld worden' (131). 'Het gaat er niet zozeer om op welk moment je inci de Geest hent gedoopt, maar of je bezielde raakt **én** blijft door diezelfde Geest.' Dat is mooi gezegd, maar erg kort. Bovendien wordt de vraag uit het opschrift niet beantwoord. Verschillende auicurs hebben aangetoond dat de Bijbel **wel** spreekt over 'dopen **niet** de

Geest' (als werkwoord), maar niet over 'de doop' (als een afgebakend gebeuren). Het is goed als die terminologie teruggedrongen wordt. Vraag 9 bij dit hoofdstuk is al even verwarrend. Bovendien loopt het slot van de paragraaf vast. Er staat: 'De doop is mede een teken van de toekomstige opstanding en van de wedergeboorte door deze Geest' (die zin wordt per abuis twee keer afgedrukt). Ook dat is mooi, maar staat het niet in een omgekeerde **volgorde**?! Liever had ik gezien dat de voor catechisanten moeilijke term 'wedergeboorte' was uitgewerkt aan de hand van Johannes 3. Dan was de persoon van de Geest ter sprake gekomen! Hoe de Geest een teken van de toekomstige opstanding is? Daar bedoelt Brink blijkbaar 1 Kor. 15 mee: het Geestelijke lichaam. Wel heel mooi vind ik over de Geest gesproken in het hoofdstuk over het Avondmaal: hoe de Geest de verbinding met Christus levend houdt. Dat had in het hoofdstuk over het gebed, met de mooie titel 'Bidden is ademhalen' (zoals een bundel preken van A.L.Th. de Bruijne heel), wel terug mogen komen. Zeg er daar ook hij dat de Geest ons gebed te hulp komt.

Aan het werk

Deze kritiek raakt beslist niet het hele boek. Ik waardeer het geheel bijzonder. En ik heb dus besloten dit boek via de kerk aan te schaffen en aan mijn catechisanten in handen te geven. Dat gun ik hen: een overzichtelijk **léésboek**.

Ik noteer mijn wensen aan de schrijver:

- Vraag iemand een handleiding voor de catecheet bij dit boek te ontwikkelen.
- Presenteer alstublieft per hoofdstuk, en dus per week,

een leesrooster van belangrijke bijhelgedeelten.

- Voeg in een nieuwe **druk** een hoofdstuk over de persoon en het werk van de Heilige Geest toe.

Zelfs als straks liet afsluitend deel van de methode *Ik geloof* verschenen is, blijft het boek van Brink bruikbaar. En wel als tekstboek dal je de catechisant tijdens de cursus in handen geeft. Het leest als een trein en raakt de snaren van het hart. Mijn eigen aantekeningen gooi ik intussen nog maar niet weg. Die kunnen weliswaar niet in de schaduw van Brinks boek staan. Maar ik heb die toch nog nodig om mijn les voor te bereiden. Maar dan **mét *Het Woord vooraf*** op tafel. In mijn studeerkamer en in het catechisatielokaal. Ik hoop dat veel catecheten dit boek kopen én dat er zodoende gauw reden is een tweede (wat mij betreft herziene) druk voor te bereiden.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Lied van de week 18 november

Voor zondag 18 november staat gezang, 63 uit het *Liedboek voor de Kerken* op het rooster. Dit lied is al eerder aan bod geweest. Een bespreking heeft bestaan in *De Reformatie* van 9 januari 1999.

uit de kerken

Radiokerkdienst - Op D.V. 12 november a.s. (17.00 uur) zal de Stichting Zendtijd voor Kerken een radiokerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Berkum. Voorganger in deze dienst zal zijn drs. C.J. Haak.

Hoogkerk - Beroepen: H.J. Messelink te Voorthuizen-Barneveld

Leek - Beroepen: H.J. Messelink te Voorthuizen-Barneveld

Boerakker - Beroep aangenomen: J.H. Tempelman te Nijega-Opeinde. Boerakker is de nieuwe combinatie-partner van deze gemeente, in plaats van het opgeheven Mildam.

Ureterp - Redankt voor beroep: A.A.J. de Boer te Waardhuizen c.a.

Rotterdam - Nieuw adres ds. M. de Vries, evangelisatiepredikant: Middellandplein 8, 3021 BR Rotterdam. Tel. 010-2760346 (werk); 010-4766676 (privé); e-mail MdVvDM@cs.com

Kornhorn/Marum - Beroepen: A. Ras te Lemele-Lemelerveld

Enschede - Nieuw adres ds. P.F. Lameris: Van Kolstraat 12. 7521 RD Enschede, tel. 053-4350773, e-mail pfl@wxs.nl

Groningen-West - Scriba: Mevr. J.H. Klammer-de Vries. tel. 050-3180678 (adres blijft: Paulus Potterstraat 2, 9718 TJ Groningen)

HAD KAREL V EEN 'STERFBEDBEKERING'?

H. Veldman

kerkgeschiedenis

Zo nu en dan krijgt het verhaal over de laatste levensdagen van Karel V een bijzondere glans doordat er gesuggereerd wordt dat de stervende koning van Spanje zich op het laatste ogenblik zou hebben bekeerd tot de religie van hen die hij altijd had vervolgd. Zo'n suggestief bericht zou ook beter passen bij het beeld van een man die zijn dissidente onderdanen niet altijd ten strengste zou hebben vervolgd. Op een paar uitzonderingen na; we denken o.m. aan Hendrik Voes en Johannes van Essen die in 1523 te Brussel de vuurdood sterven, En er was in 1550 nog een zeer streng ketterplakkaat uitgevaardigd. Maar voor het overige graag een gematigde Karel V dus, die bijvoorbeeld de levens van gevangen Duitse protestantse vorsten spaarde. In de Nederlanden van de 17e en 18e eeuw werd in verband met Karels mogelijke bekering meerdere malen vanaf gereformeerde kansels de boodschap gelanceerd dat het christenen betaamde steeds voor hun overheden te bidden, en niet het minst voor 'hen die ons vervolgen'. Aldus prof. Frederik Spanheim (1762-1793) in een preek uit 1788. Want God kan wonderen doen! Kijk maar naar Karel V. Soortgelijke inzichten had men al eerder vernomen van prof. Johannes Hoornbeeck (1617-1666) en ze werden later nog verspreid door de bekende ds. Alexander Comrie (1706-1774) uit Woubrugge.

Hoe is het verhaal van een mogelijke bekering van Karel V de wereld in gekomen? En wat is de waarheid ervan? Is er een wonder Gods gebeurd?

Karel V in San Yuste

Zoals bekend was Karel V na zijn troonsafstand in Brussel (25 oktober 1555) naar Spanje vertrokken om daar zijn laatste jaren in alle rust door te brengen en zich voor te bereiden op de dood. Een kleine hofhouding van

zo'n honderd personen vergezeld de zieke koning naar de kloostergebouwen van San Yuste, dichtbij de grens met Portugal. Vlak naast het klooster bouwde men voor Karel een gerieflijke villa. Een bijzonder bouwwerk, niet alleen omdat de koning vanuit zijn slaapkamer

het altaar in de kloosterkerk kon zien en zo de mis kon volgen.

Maar ook omdat elke kamer van het huis een (voor Spanje ongebruikelijk) schoorsteen had; en bovenal omdat er maar liefst 24 Vlaamse tapijten hingen en vele schilderijen van Titiaan. Bovendien was er een rijke bibliotheek aanwezig. Het geheel ademde een koninklijke sfeer!

Maar bij dit alles moet het Karel nog hevig hebben verontrust, zo niet geërgerd, dat in deze jaren ook in Spanje het protestantisme de kop opstak. Met name in steden als Sevilla en Valladolid. In een brief aan zijn dochter Juana, de regentes, drong hij er sterk op aan dat de inquisitie alles zou doen om de ketters op te sporen en ze zonder genade te bestraffen.

Carranza

Toen het duidelijk werd dat Karel V niet lang meer te leven had, trad, als het ware van achter de coulissen, een man naar voren die zich een bijzondere naam en faam had verworven als strenge vervolger van alles wat protestants was. Hij heette Bartolomé Carranza de Miranda (1503-1576). Hij was al jong toegetreden tot de Dominicaner orde. In 1545 was hij - intussen professor in Valladolid - afgevaardigd naar het concilie van Trente. En in 1557 was hij gepromoveerd tot aartsbisschop van Toledo. Carranza onderhield een prima relatie met Karels zoon Philips II. Deze had hem in 1554 naar Engeland gehaald om daar als religieus adviseur - onder de

regering van zijn eega Maria Tudor {de Bloedige} - het rooms-katholicisme te herstellen. Dit heeft daar geleid tot veel doodstraffen, waarvan het meest bekend is gebleven het proces waarin aartsbisschop Thomas Cranmer, het hoofd van de Anglicaanse Kerk, de marteldood stierf (1556). Ook werd het in Cambridge begraven lichaam van de Straatsburgse hervormer Martin Bucer opgegraven en als nog op het marktplein van deze stad verbrand (1557). Achter heel deze Engelse contra-reformatie zat de Spaanse bisschop Carranza, die de bijnaam 'de zwarte monnik' kreeg. Korte tijd later heeft hij ook nog vervolgingsactiviteiten ontplooid in Vlaanderen, speciaal gericht op handelaren in clandestiene religieuze lectuur en op Spaanse geloofsvluchtelingen.

Bijzondere troostwoorden voor Karel V

:Het is **deze** Spaanse vervolger die op 20 september 1558 in San Yuste aankomt en Karel V **op** zijn sterfbed wil bezoeken. Met enige moeite krijgt hij toegang tot de koning. Het gesprek gaat meer over de gezondheid van Philips E dan over Karel zelf. De stervende vorst stuurt de bisschop al gauw weer weg. Maar's middags om 4 uur staat Carranza al weer bij de deur van Karels villa. Maar hij krijgt geen toegang tot de vorst. De reden daarvan ligt zeer waarschijnlijk in het feit dat Karel op de hoogte was gesteld van (mogelijk) ketterse opvattingen bij deze Carranza. In een brief van 1 augustus 1558 had Karels dochter Juana hem daarvoor namelijk gewaarschuwd. Karel wil geen enkele contact met een mogelijke ketter. Toch komt Carranza, zonder verlof, de sterfkamer van de koning weer binnen. Hij spreekt tegen Karel de volgende troost-

woorden: 'Heer, het is reeds volbracht!' Daarbij houdt hij de vorst een kruisbeeld voor (dat ooit gediend had om het sterven van koningin Isabella te verlichten) en spreekt de woorden: 'Heer, hier ziet u Degene die voor ons geleden heeft en die ons verlossen moet.' En daarna reciteert Carranza Psalm 130: 'Uit de diepten roep ik lof U, o HERE.'

Karels eigen hofprediker, de monnik Francisco de Villalva, vult enige uren later de bede van Carranza aan met toch wat anders klinkende woorden: 'De keizer mag sterven op de feestdag van de heilige Mattheüs - en met zo'n voorspraak hoeft u niet hang te wezen!' Heeft de keizer het verschil opgemerkt? Of heelt hij alleen nog, maar Titiaans prachtige schilderij Gloria in zich opgenomen?

In de nacht van 21 september 1558 - om halfdrie - sterft Karel V, met in zijn ene hand het kruisbeeld van zijn eega dat Carranza hem had voorgehouden, in de andere hand een brandende kaars. Zijn laatste woord was: Jezus.

Carranza een ketter?

Maar nu Carranza! Deze geestelijke leek als aartsbisschop van Toledo een onbedreigde positie in te nemen. Maar niets was minder waar. Hij had invloedrijke vijanden en in het diepste geheim werd zijn val voorbereid. De Spaanse inquisitie vergaarde zoveel mogelijk belastend materiaal en verkreeg van de overigens anti-Spaanse paus Paulus IV in 1559 de benodigde toestemming om de aartsbisschop te arresteren. Carranza werd eerst in Spanje gevangen gehouden, maar in 1567 naar Rome overgebracht. De later aangetreden paus Gregorius XIII sprak na vele jaren zijn vonnis uit: Carranza heeft uit de werken van Lut-

her 'een slechte leer gezogen'. En daardoor werd hij verdacht van ketterij. De gevangene moest na vele jaren van opsluiting 16 stellingen uit Luthers werk herroepen en tevens diverse boetedoeningen doen; ook werd zijn 'Catechismo Cristiano' veroordeeld - hoewel het concilie van Trente er nog zijn goedkeuring aan had verleend!

De rechtvaardigingcleer als knelpunt?

Waar draaide het nu om? Wel, om de leer van de rechtvaardiging van de zondaar door Christus alleen. In deze trant had Carranza immers de stervende koning toegesproken! En daarvan was een enkeling getuige van geweest. Onder hen de biechtvader van de koning, Juan de Regla. En deze man heeft de woorden van aartsbisschop doorgeleid naar de inquisitie, die toch al sterke vermoedens had over ketterse opvattingen bij Carranza. De correcties op Carranza's troostwoorden aan Karel V door de hofprediker bleken dan ook veelzeggend geweest te zijn! De heiligen waren volgens hem onmisbaar in de voorbede voor de definitieve rechtvaardiging! Daarin was de juiste rooms-katholieke leer van de verlossing verwoord!

Op de achtergrond van dit roomse drama staan twee zaken: a. Carranza's felle bestrijding van het absentisme van de Spaanse bisschoppen (waardoor hij zich de haat van menig collega op de hals haalde); b. een kerkhistorisch te dateren verschil in nuance ten aanzien van de rechtvaardigingsleer. De traditie van de Christus-vroomheid in de kringen van de pietistisch-gezinde katholieken (met name bij de Dominicanen!) stond min of meer haaks tegenover hen die het verwachtten van werkeilichheid en de aanroeping van de

heiligen. En juist in de 16e eeuw kón een uitspraak die veel weg had van één van Maarten Lutier heel gevaarlijk zijn, ook al was de man die ze hanteerde zelf goed rooms-katholiek. Het duidt meestal op sterke rivaliteit tussen de verschillende kloosterorden en de daarmee samenhangende theologische stromingen. Echter, hier gold het de jaloezie van een mede-dominicaan, Melchior Cano, die zich nogal beijverde tegen zgn. Erasmus-vrienden en andere dissidenten (hij overleed in 1560). Deze bereikte dus zijn doel: Carranza werd in de Spaanse kerk uitgerangeerd. Pas in april 1576 werd deze prelaat weer in vrijheid gesteld, maar hij stierf al na een paar dagen als een gebroken man.

Carranza heeft op zijn sterfbed volledige vergiffenis van paus Gregorius XIII ontvangen. Waarop hij zich helemaal gehecht verklaarde aan de leer die de Heilige Stoel verdedigde.

Geen protestantse Karel

Met deze korte uiteenzetting is het duidelijk dat men zich van een sterfbedbeking van Karel V niets hoeft voor te stellen. Deze vorst is gestorven in het geloof dat hem al vroeg geleerd was, de rooms-katholieke leer. Toch blijft er een vraag liggen.

Het is waarschijnlijk nooit meer helemaal na te gaan in hoeverre Karels Nederlandse leermeester, de latere paus Adriaan VI, hem heeft beïnvloed vanuit de evangelische traditie van de Moderne Devotie, waarin Adriaan zelf was gevormd. Dat zou dan nog hebben bijgedragen tot het accepteren door Karel V van de woorden van Carranza die de nadruk legde op het heil dat alleen door Christus wordt geschonken. Maar de stervende Karel kon zich evengoed vinden in de aanvullende en corrigerende bedoelde bewoordingen van zijn hofprediker die het verkrijgen van het heil vooral verwachtte van de medewerking der heiligen. Misschien is deze niet sterk dogmatisch gestempelde compromishouding nog wel de beste typering van Karel V als het gaat om zijn - soms pragmatisch lijkend - streven naar herstel van de geloofseenheid in de 16^e eeuw.

Drs. H. Veldman is kerkhistoricus en als geschiedenisdocent verbonden aan het Gomaruscollege te Zuidhorn

Persbericht

Eleos Ambulante Zorg Noord

Meeuwenlaan 6, 8011 BZ Zwolle, 038-423300
Mussenhage 1, 8011 BH Zwolle, 038-4227704

Al jaren blijken de vestigingen van Eleos te Zwolle (voorheen GLIAGG 'De Poort' en Polikliniek GPZ) in een behoefte te voorzien. Helaas hebben wij echter in de afgelopen jaren vele hulpvragende met psychiatrische of ernstige psychosociale en relatieproblemen teleur moeten stellen wegens capaciteitsgebrek. Het verheugt ons dan ook nu te kunnen berichten dat door een aanzienlijke uitbreiding van de capaciteit wij de komende tijd, met name in Zwolle, beter in staat zijn op hulpvragen, van met name volwassenen vanaf 18 jaar, in te gaan.

Ook op de langere termijn zullen we gemiddeld meer mensen kunnen helpen. Voor hulpvragen, informatie of advies kunt u contact opnemen via bovengenoemd telefoonnummer.

Bij concrete hulpvragen is wel een verwijzing door de huisarts nodig.

Gesproken Bijbel voor iedereen verkrijgbaar

De CBB, Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden te Ermelo, geeft op veler verzoek de Gesproken Bijbel voor zienden uit. De CBB geeft al jaren de Bijbel in braille en op cassette uit voor iedereen met een leesbeperking. Maar deze Bijbel mag niet aan het brede publiek worden verkocht. Omdat er toch vraag bleef naar een uitgave voor "gewone lezers", heeft de CBB, in samen-

STICHTING WOORD EN WERELD

Ds. L.E. Leeftink

Tot versterking van ons geloof

Ter voorbereiding op de viering van het Heilig Avondmaal

96 pag. genaaid/gebrocheerd, geïllustreerd

ABONNEMENT CAHIERS f 12,95. LOSSE VERKOOP f 15,95. BEL VOOR ABONNEMENTEN OF UITGEBREIDE FONDSLIJST 050-301 36 36

werking met het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG), nu een speciale editie "voor zienden" uitgebracht. De Gesproken Bijbel bestaat uit 76 cassettes: de tekst van de Nieuwe Vertaling. (1951) van het Nederlands Bijbelgenootschap is ingelezen. Hij is per Testament verkrijgbaar bij de christelijke boekhandels en de CRR.

Tot 31 december 2000 geldt er bovendien een speciale introductieprijs van f 195,- (Oude Testament, 57 cassettes: fl. 150,- en het Nieuwe Testament, 19 cassettes: fl. 50,-). Na deze datum is de complete Gesproken Bijbel verkrijgbaar voor 11.300,- (Oude Testament fl. 225,- en het Nieuwe Testament fl. 75,-).

Correcties Liturgisch katern

Helaas zijn in het *Liturgisch katern* een paar fouten geslopen. De meest storende fout treft u aan op pagina 15. Daar staat de tekst van de Apostolische Geloofsbelijdenis (Gezang 3 uit het *Gereformeerd Kerkboek*) afgedrukt. Bij de onderverdeling "allen/mannen/vrouwen" wordt aangegeven dat de vrouwen inzetten bij de woorden "wederopstanding des vlezes". Dat is niet correct. De laatste inzet van vrouwen vangt aan met de woorden "vergeving der zonden".

De tweede fout staat in het Votum van Jannes Munneke op pagina 7. Rij de eerste letter-

greep van het woord *HERE* staat ten onrechte een gepunteerde halve noot genoteerd. Dat moet zijn een halve noot. U dient dus de punt achter deze noot te verwijderen.

De genoemde routen staan *niet* in de "Begeleidingsbundel bij het 'Liturgisch Katern'" die de VGK onlangs heeft uitgegeven.

Hoewel het voor zichzelf spreekt, wijzen wij u er ook even op dat op pagina 22 het Votum alleen bestaat uit de tekst van Psalm 124:8. De daaropvolgende tekst uit 1 Korintiërs 1:3 moet onder liet kopje *Vrede-/zegen-groet* staan.

Deputaten Eredienst.

'Kampen laat Van zich horen'

Zo kopte de Schooldagkrant van onze Theologische Universiteit. En terecht.

Dit is het eerste deel van de nieuwe TU-bezinningsreeks:

Geloven in zekerheid?
Gereformeerd geloof in een postmoderne tijd.

Onder redactie van Koert van Bakkum en Rien Rouw

Een treffende titel. Even nog afgezien van ons inkomen staat immers alles op losse schroeven.

Ook dus onze geloofszekerheid. Stoere zekerheden hebben afgedaan en geloof zonder twijfel wordt gewantwoord. Heeft ons gereformeerde geloof de

aansluiting op de samenleving verloren?

In dit boek wordt de kracht van de gereformeerde traditie gespeeld en wegen naar nieuwe geloofszekerheid gewezen. Op zoek naar een eigen gereformeerde identiteit in deze postmoderne cultuur.

De bundel toont de dynamiek van de gereformeerde overtuiging en zal de lezer verrassen.

Auteurs: Drs. K. van Bakkum, dr. G. van den Brink, drs. W. Dekker, drs. C.E. Evink, prof.dr. G. Glas, prof.dr. S. Griffioen, prof.dr. B. Kamphuis, drs. J.H.F. Schaeffer, en drs. P.H. Vos

169 pag., f 34,75

Verkrijgbaar in de boekhandel

UITGEVERIJ DE VUURBAAK